

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA a DEMOGRAFIA

SLOVAK STATISTICS
and DEMOGRAPHY

1/2018

ročník/volume 28

Recenzovaný vedecký časopis so zameraním na prezentáciu moderných štatistických a demografických metód a postupov.

Scientific reviewed journal focusing on the presentation of modern statistical and demographic methods and procedures.

Článok/Article: 3

Typ článku/Type of article: vedecký článok/scientific article

Strany/Pages: 29 – 44

Dátum vydania/Publication date: 15. január 2018/January 15, 2018

Branislav ŠPROCHA

INFOSTAT – Výskumné demografické centrum, Centrum spoločenských a psychologických vied SAV

**KTO SÚ ZAHRANIČNÍ MIGRANTI SLOVENSKA?
ŠTRUKTURÁLNA ANALÝZA IMIGRANTOV A EMIGRANTOV**

**WHO ARE INTERNATIONAL MIGRANTS OF SLOVAKIA?
STRUCTURAL ANALYSIS OF IMMIGRANTS AND EMIGRANTS**

ABSTRAKT

Zahraničná migrácia predstavuje pre viacero krajín Európy jeden z najdôležitejších faktorov populačnej dynamiky. Ide o komplexný, meniaci sa proces s rôznymi vplyvmi na viaceré spoločenské oblasti a politiky. Najmä posledné roky ukázali, že ide o veľmi citlivo a široko spoločensky vnímanú otázku. Problematike migrácie je na Slovensku venovaná určitá pozornosť z rôznych uhľov pohľadu, no analýzy samotných migrantov sú skôr zriedkavé. Preto hlavným cieľom príspevku je podrobná analýza štrukturálnych charakteristík zahraničných migrantov a ich prípadný vývoj v čase. Zameriavame sa na vek, pohlavie, rodinný stav a najvyššie dosiahnuté vzdelanie.

ABSTRACT

International migration is one of the most important factors of population dynamics for several European countries. It is a complex, and continually changing process with different implications for various social areas and policies. Especially in recent years, it has been shown that it is a very sensitive and society-wide issue. Migration issues in Slovakia are given some attention from different points of view, but the analysis of the migrants themselves is rather rare. Therefore, the main objective of this paper is a detailed analysis of the structural characteristics of foreign migrants and their possible development over time. We focus on age, gender, marital status, and the highest level of education.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

zahraničná migrácia, migranti, Slovensko, vek, pohlavie, rodinný stav, vzdelanie

KEY WORDS

international migration, migrants, Slovakia, age, sex, family status, education

1. ÚVOD

Migrácia predstavuje komplexný a postupne sa meniaci, vyvíjajúci proces s dopadmi na široké spektrum spoločenských oblastí a verejných politík. Najmä obdobie posledného desaťročia prinieslo značnú dynamizáciu migračných tokov, čo sa odzrkadlilo aj na zvyšujúcom sa záujme politických predstaviteľov i širšej verejnosti o migráciu a otázky s ňou spojené. Týka sa to aj predstaviteľov oficiálnej štatistiky, o čom svedčí hlavná téma poslednej v poradí 103. Konferencie DGINS v Budapešti. Ústrednou problematikou bola práve migrácia v širšom kontexte (napr. migračná štatistika – chýbajúce údaje a výzvy, budúce perspektívy a pod.).⁹Jedným z odkazov konferencie bola okrem iného potreba rozširovania zisťovaných údajov o migrantoch (nielen z oblasti demografických údajov, ale aj vzdelania, ekonomického statusu,

⁹Viac na <http://www.ksh.hu/dgins2017/presentations.html> [cit. 9.11.2017].

zdravia, spoločenskej socializácie). Práve širší informačný detail v migračnej štatistike by mal prispievať k adresnejším analýzám tohto procesu.

V spojitosti s migráciou nesmieme zabúdať ani na skutočnosť, že práve migračné pohyby v európskom priestore predstavujú v poslednom období jeden z hlavných motorov populačného rastu a tiež predstavujú jeden z významných faktorov plodnosti [12]. Migráciu tiež môžeme zaradiť medzi jeden z najvýznamnejších procesov ovplyvňujúcich demografickú, ekonomickú i sociálnu štruktúru obyvateľstva. Súčasne patrí k sprievodným procesom časti profesionálnych a sociálnych zmien a svojou selektívnosťou predovšetkým podľa pohlavia, veku, rodinného stavu a vzdelania ovplyvňuje demografickú reprodukciu jednotlivých územných jednotiek [7]. Proces migrácie tak predstavuje jeden z najdôležitejších faktorov populačného vývoja nielen na národnej, ale aj regionálnej úrovni. Aj keď demografické faktory nepatria vo všeobecnosti k hlavným spúšťačom medzinárodných migračných tokov, je veľmi dôležité im porozumieť a poznať ich základné charakteristické črty [11]. Poznanie štrukturálnych charakteristík migrantov navyše prináša dôležitý informačný potenciál k pochopeniu samotných príčin, ako aj potenciálnych dopadov migrácie a migračných tokov na populácie prijímajúcich a vysielajúcich krajín [11]. Demografické profily migrujúcich osôb tiež pomáhajú pochopiť samotný charakter procesu migrácie, migračné trendy, a to nielen na globálnej, ale aj regionálnej úrovni [3, 15]. Dôležitou z tohto pohľadu je aj relatívna stabilita niektorých demografických aspektov migrácie, čo sa prejavuje napríklad z pohľadu vekového zloženia migrantov [napr. 8, 9], ktorých identifikácia prispieva k presnosti formulovania budúcich vývojových scenárov.

Problematike migrácie je na Slovensku vo vedeckých kruhoch pozornosť venovaná dlhodobo, a to z rôznych uhlov pohľadu [napr. 1, 2, 4, 5], no len niektoré analýzy sa hlbšie venujú aj štrukturálnym charakteristikám migrantov [napr. 6, 13]. Práve poznanie vybraných populačných štruktúr zisťovaných pri zahraničnom sťahovaní je hlavným cieľom nášho článku. Ide o demografické premenné, ako vek (konštruovaný z dátumu prihlásenia sa na trvalý pobyt a dátumu narodenia), pohlavie, najvyššie dosiahnuté vzdelanie a rodinný stav. Okrem toho sa tiež pokúšame poukázať na ich prípadné zmeny v čase, a to v období posledných dvoch desaťročí (1996 – 2016).

Štatistika zahraničnej (i vnútornej migrácie) je na Slovensku založená na pohybe osôb cez hranice územnej jednotky, ktorého výsledkom je zmena trvalého bydliska. V prípade zahraničnej migrácie je to pohyb cez štátnu hranicu, ktorý znamená prihlásenie sa (imigrácia) na trvalý pobyt, alebo odhlásenie sa (emigrácia) z trvalého pobytu na Slovensku. Hlavným zdrojom údajov je každoročne vykonávané úplné štatistické zisťovanie migračného pohybu v rámci Hlásení o sťahovaní (OBYV 5-12) spravodajskými jednotkami (obecné a mestské úrady – ohlasovne pobytov a v prípade cudzincov pracoviská MV SR). Keďže dlhodobo sa ukazuje, že kým štatistika prisťahovaných osôb je v podstate kompletná, v prípade emigrantov do zahraničia sú počty podhodnotené v dôsledku neodhlasovania trvalého pobytu u časti osôb sťahujúcich sa do zahraničia. Z tohto dôvodu aj naše výsledky v prípade emigrantov budú prezentovať len tú časť populácie, ktorá tento administratívny úkon v sledovanom období vykonala, a preto ich nie je úplne možné prezentovať ako štrukturálne charakteristiky celej populácie sťahujúcej sa do zahraničia.

2. ZAHRANIČNÁ MIGRÁCIA SLOVENSKA PO ROKU 1989

Zmena politického režimu a rozdelenie Československa prispeli k značnému oživeniu migračných tokov, ako aj k zmene úrovne migračného salda. Kým ešte v 80. rokoch Slovensko strácalo obyvateľstvo, v prvej polovici 90. rokov sa situácia obrátila. Predpokladá sa, že väčšinou išlo o návratovú migráciu [14]. Migrácia s Českom vedená už ako zahraničná naďalej predstavovala dôležitú zložku migrácie, no jej vplyv postupne klesal. Od roku 1994 sa podľa oficiálnych údajov hlásení OBYV 5-12 stáva Slovensko migračne ziskové, a to nielen sťahovaním s ostatnými zahraničnými krajinami, ale aj s Českom. Táto situácia v podstate platí až do súčasnosti. V spojitosti s uvedenými údajmi je však potrebné upozorniť na skutočnosť, že tieto údaje reflektujú len situácie, keď zahraniční migranti nahlásia zmenu svojho trvalého bydliska. Viacerí autori [1, 4, 5, 14] poukazujú na skutočnosť, že kým počet prisťahovaných zo zahraničia na Slovensko je pomerne presný, v prípade emigrantov sú oficiálne údaje podhodnotené. Do určitej miery to potvrdzujú aj všetky sčítania po roku 1989, keď počet sčítaných osôb a počet osôb získaný každoročnou demografickou bilanciou sa líšil o niekoľko desiatok tisíc.

Z pohľadu migračných objemov tieto postupne klesli z približne 17 – 20 tis. osôb ročne (začiatok 90. rokov) na menej ako 3-tis. osôb ročne v druhej polovici 90. rokov. Ani začiatok nového milénia nepriniesol výraznejšiu zmenu (objem zahraničnej migrácie zostával pod hranicou 4-tis. osôb ročne), čo poukazuje na minimálny vplyv zahraničnej migrácie na samotný populačný vývoj na Slovensku. Až prijatie Slovenska do EÚ, schengenského priestoru a tiež po rozšírení EÚ o Rumunsko a Bulharsko sa objem zahraničnej migrácie dramaticky zvýšil. V rokoch 2007 a 2008 sa presťahovalo cez hranice Slovenska viac ako 10-tis. osôb, pričom v tomto období Slovensko zaznamenalo aj najvyššie počty imigrantov (8,6 – 8,7 tisíce osôb). Nasledujúci vývoj zahraničnej migrácie do značnej miery ovplyvnila globálna hospodárska kríza a s ňou spojené viaceré negatívne javy: recesia, rast nezamestnanosti, inflácia. To sa odrazilo aj na výraznom poklese celkového objemu zahraničnej migrácie, ako aj počtu prisťahovaných. Pomyselné dno zahraničná migrácia dosiahla v roku 2011, keď sa na Slovensko prisťahovalo menej ako 5-tis. osôb, objem zahraničnej migrácie predstavoval len necelých 6,7 tisíce osôb a zisk z nej činil ani nie 3-tis. osôb. Vývoj v ďalších rokoch priniesol jednoznačné oživenie zahraničnej migrácie. V rokoch 2015 a 2016 už objem prekročil výrazne hranicu 10 tis. osôb, pričom v poslednom z menovaných rokov to už je dokonca takmer 11,5 tisíce osôb. Ide tak o historicky najvyššie objemy zahraničnej migrácie od vzniku samostatnej Slovenskej republiky. Uvedený trend sa pritom týkal nielen počtu prisťahovaných (7,0 – 7,7 tisíce osôb), ale aj registrovaného počtu vystahovaných do zahraničia (takmer 3,9 tisíce). V súvislosti s uvedenými údajmi je však potrebné upozorniť na jednu dôležitú metodickú zmenu, ktorá do určitej miery tieto objemy ovplyvnila. Ide o spôsob vykazovania detí narodených v zahraničí matkám s trvalým pobytom na Slovensku. Do roku 2011 (vrátane) tieto osoby boli zaraďované medzi živonarodené deti, kým od roku 2012 (ak ich matka prihlási aj na trvalý pobyt) ich ŠÚ SR spracováva v rámci zahraničného sťahovania. Aj napriek tomu je zrejme, že po roku 2011 došlo na Slovensku k oživeniu zahraničnej migrácie a Slovensko sa z krajiny, kde ešte v polovici 90. rokov zahraničné sťahovanie bolo veľmi mierne, počet cudzincov s povolením na pobyt minimálny, počty nelegálnych migrantov, žiadateľov o azyl či pracovných migrantov zanedbateľné, obchodovanie s ľuďmi či repatriácia imigrantov v podstate neznáma, potreba integrácie cudzincov neartikulovaná a migračná politika len symbolická, zmenilo na štát, v ktorom sa viaceré migračné komponenty pomerne rapídne dynamizovali [1, 2].

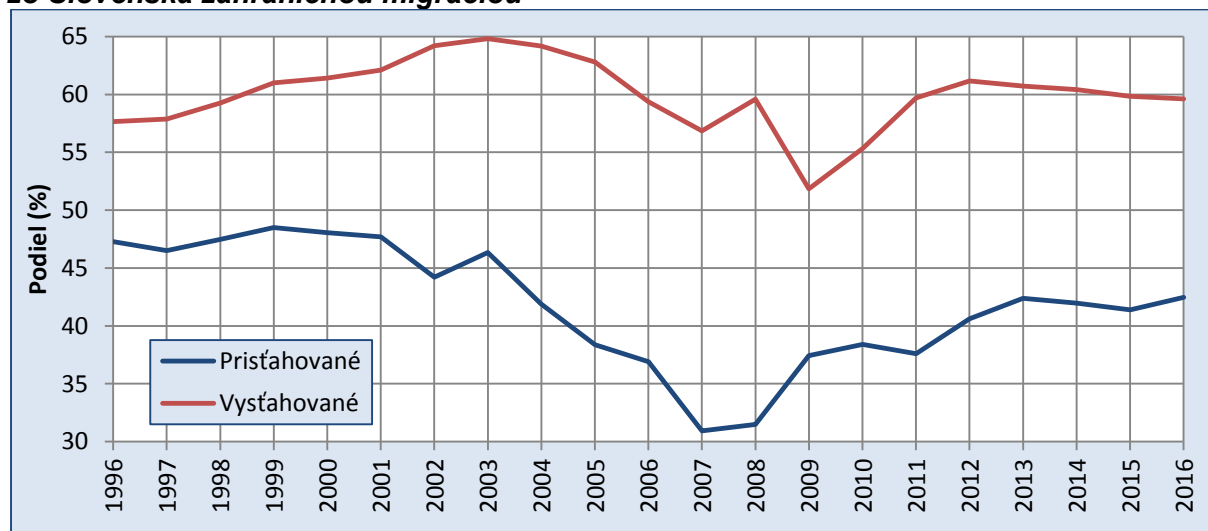
3. ŠTRUKTURÁLNE CHARAKTERISTIKY ZAHRAŇIČNÝCH MIGRANTOV

Zloženie migrantov z pohľadu viacerých socio-demografických štruktúr úzko súvisí s prechodmi (napr. nasledovanie rodičov, ukončenie vzdelávania, vstup na pracovný trh, vstup do manželstva, rozvod, rezidenčná samostatnosť, materstvo a rodičovstvo, odchod do dôchodku a pod.) v životných cykloch jednotlivcov. Zvlášť sa pritom nazerá na ženy a na mužov, ktorých niektoré prechody sú odlišne nastavené (napr. v spojitosti s vekom), prípadne v ich biografii môžu dokonca absentovať. Viaceré práce [napr. 4, 5, 6, 10] poukazujú na určité prepojenie medzi vekom, pohlavím, vzdelaním, rodinným stavom migrantov a samotnou intenzitou migrácie. Tieto demografické štruktúry umožňuje v spojitosti so zahraničným sťahovaním analyzovať aj slovenská štatistika na základe Hlásení o sťahovaní (OBYV 5-12). V nasledujúcej časti príspevku sa zameriame práve na otázku vybraných štruktúrnych charakteristík sťahujúcich sa osôb cez štátne hranice Slovenska.

3.1 VEK A POHLAVIE

Z pohľadu pohlavnej štruktúry je situácia v zahraničnej migrácii Slovenska dlhodobo jasne vykryštalizovaná. Medzi prisťahovanými prevažujú muži a naopak, u vystahovaných majú hlavné postavenie ženy. Vývojové trendy podielu sťahujúcich sa žien zo Slovenska a na Slovensko od roku 1996 zobrazuje nasledujúci graf č. 1. Ako je z neho zrejmé, v druhej polovici 90. rokov a aj na začiatku 21. storočia sa podiel žien medzi vystahovanými zvyšoval až dosiahol takmer dve tretiny z celkového počtu. V ďalších rokoch však postupne rástlo aj zastúpenie emigrujúcich mužov a pred hospodárskou krízou sa pomer medzi pohlaviami takmer vyrovnal. Od roku 2009 však opäť sledujeme rastúci trend podielu žien medzi emigrantmi. V posledných piatich rokoch tak približne šesť z desiatich osôb sťahujúcich sa do zahraničia zo Slovenska sú ženského pohlavia.

Graf č. 1: Vývoj zastúpenia žien medzi prisťahovanými na Slovensko a vystahovanými zo Slovenska zahraničnou migráciou

Zdroj údajov: ŠÚ SR, vlastné spracovanie

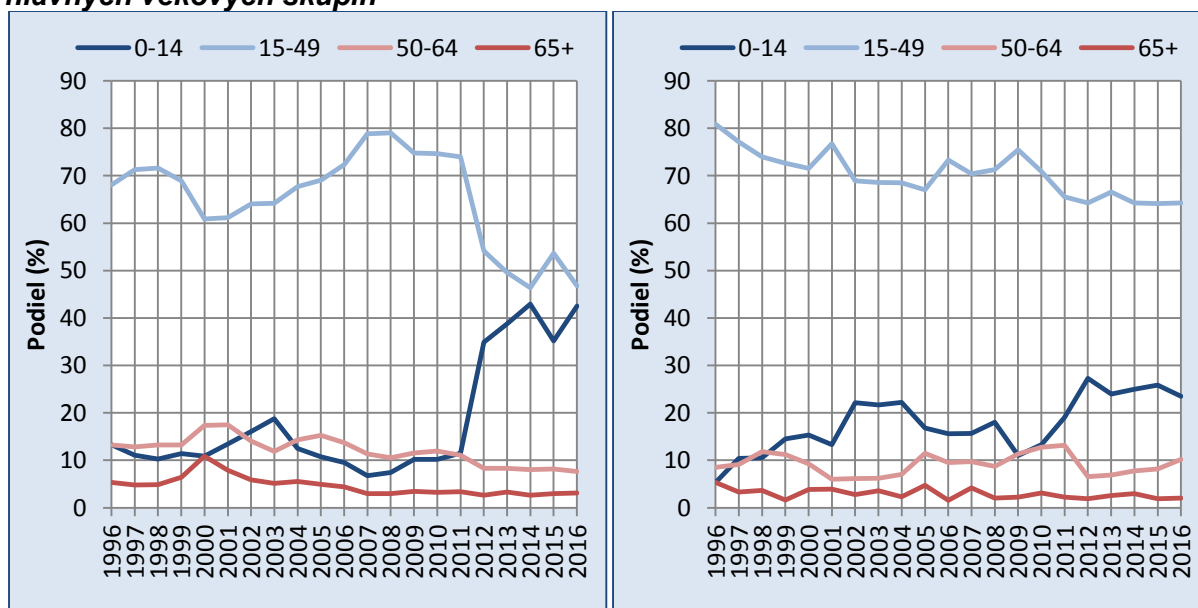
U prisťahovaných zo zahraničia naopak dlhodobo mierne prevládajú muži. Do začiatku nového milénia predstavovali 51 – 55 % z celkového počtu imigrantov. Od vstupu Slovenska do EÚ sa však ich zastúpenie začalo výrazne zvyšovať. Maximum dosiahlo v rokoch maximálneho počtu prisťahovaných na Slovensku v rokoch 2007 a 2008, keď takmer sedem z desiatich imigrantov predstavovali muži. Dá sa

predpokladať, že hlavnou príčinou bolo rozšírenie EÚ o Rumunsko, Bulharsko a čiastočne aj začlenenie Slovenska do schengenského priestoru, s čím bola úzko previazaná ekonomicky motivovaná migrácia týkajúca sa najmä mužov.

Čiastočne to reflektuje aj samotná veková štruktúra migrantov. Práve v tomto období viac ako 80 % z prisťahovaných mužov predstavovali osoby vo veku 15 – 49 rokov, pričom tiež vzrástol podiel osôb vo veku 25 – 39 rokov (na približne 44 %). V nasledujúcom období sa podiel mužov medzi prisťahovanými postupne znižoval, a to aj zhoršením hospodárskej situácie, ktorá nepriala ekonomicky motivovanej zahraničnej migrácii. V súčasnosti muži tvoria spomedzi prisťahovaných niečo menej ako 60 %.

Veková štruktúra zahraničných migrantov vykazuje všetky typické črty vekového profilu sťahujúcich sa osôb. Hlavnou skupinou, ktoré prichádzajú na Slovensko sú dlhodobo osoby v reprodukčnom veku. Podiel osôb prisťahovaných zo zahraničia v tomto veku navyše od začiatku nového milénia vykazoval rastúci trend z približne 60 % až na takmer 80 % (vzhľadom na dominanciu mužov v mladšom produktívnom veku). Vplyvom poklesu celkového objemu migrácie a najmä ekonomicky motivovanej migrácie v čase hospodárskej krízy sa podiel prisťahovaných vo veku 15 – 49 rokov znížil. Ďalší vývoj po roku 2011 však už ovplyvnil predovšetkým už spomínaný metodický zásah a zaradenie detí narodených v zahraničí matkám s trvalým pobytom na Slovensku medzi prisťahovaných. Váha prisťahovaných v produktívnom veku sa dostala na úroveň približne 50 %, pričom približne 40 % predstavujú práve deti do 15 rokov. Ich podiel pred zmenou metodiky sa pritom pohyboval na úrovni jednej desatiny. Podobnú úroveň dosahovali osoby v staršom produktívnom veku (50 – 64 rokov). Dlhodobo najnižšiu váhu majú medzi zahraničnými imigrantmi seniory (65+ rokov), ktorých podiel sa v poslednej dekáde pohybuje na úrovni približne 3 % (140 – 260 osôb).

Graf č. 2 a č.3: Štruktúra zahraničných imigrantov (vľavo) a emigrantov (vpravo) podľa hlavných vekových skupín

Zdroj údajov: ŠÚ SR, vlastné spracovanie

Rovnako aj medzi registrovanými osobami sťahujúcimi sa do zahraničia majú trvalo prevahu muži a ženy v reprodukčnom veku. Ich podiel síce postupne mierne klesol z viac ako 80 % na približne 65 %, no aj napriek tomu stále predstavujú dominantnú časť emigrantov. Opačný trend pozorujeme v detskej zložke. Z necelých 10 % jej zastúpenie v posledných rokoch už dosahuje približne jednu štvrtinu. Podiel osôb v staršom produktívnom veku sa pohybuje okolo úrovne 10 % a seniorská zložka aj v prípade emigrantov je zanedbateľná (1,9 – 3,0 %).

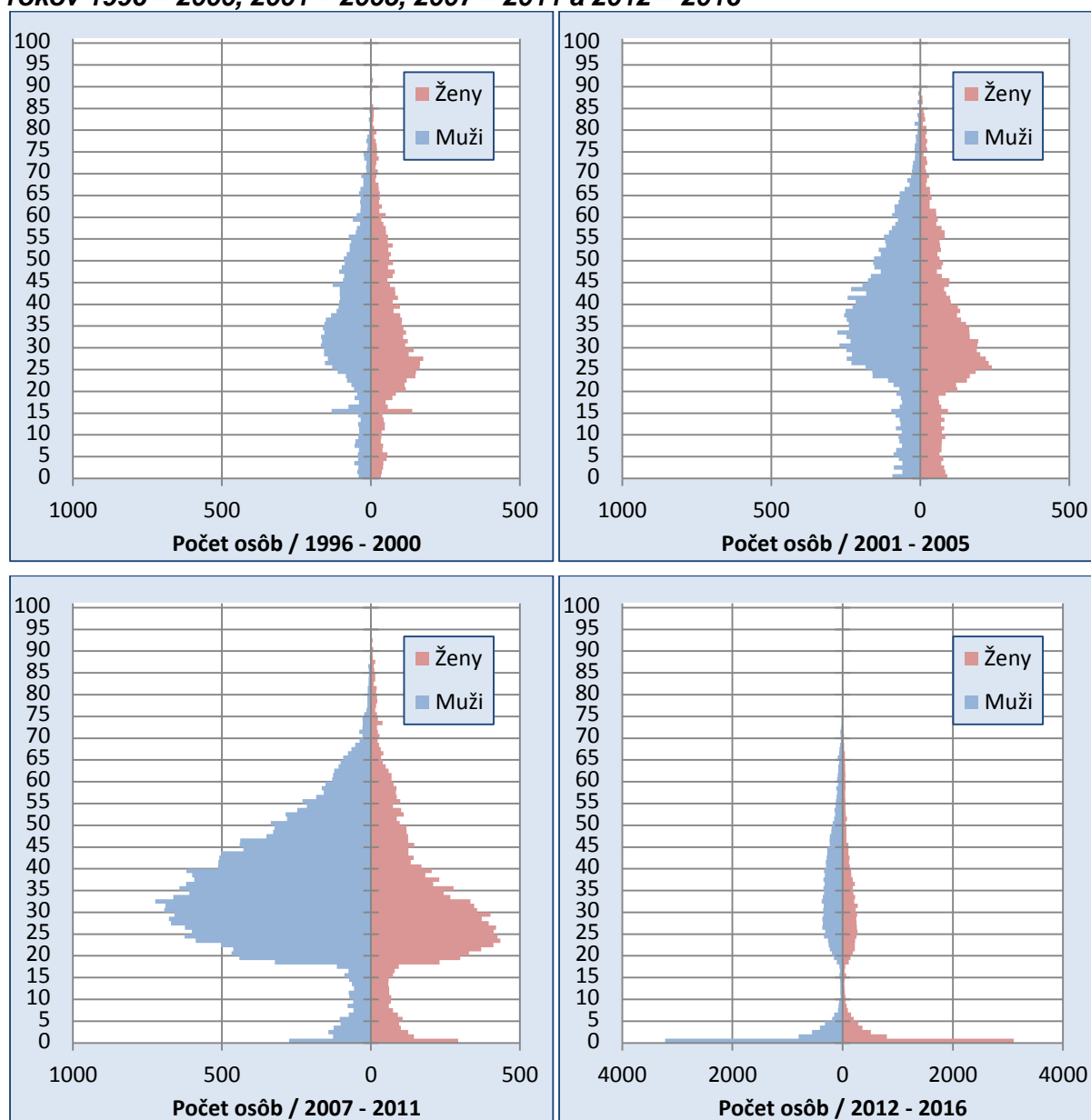
Detailnejší pohľad na vývoj vekovej a pohlavnej štruktúry prisťahovaných zo zahraničia na Slovensko vo vybraných 5-ročných obdobiach poskytujú nasledujúce grafy č. 4 – 7. Ak odhliadneme od poslednej veľmi špecifickej vekovej pyramídy z rokov 2012 – 2016, ktorú ovplyvňuje spomínaná zmena metodiky vykazovania detí narodených v zahraničí, potom môžeme jednoznačne identifikovať prehlbovanie váhy mužskej zložky a tiež určitú odlišnosť vo vekovej štruktúre imigrantov z radov mužov a žien. Vo všeobecnosti platí, že na Slovensko sa sťahujú o niečo mladšie ženy ako muži. Rozdiel medzi pohlaviami sa medzi rokmi 1996 – 2011 (ďalšie roky nehodnotíme vzhľadom na zmeny v metodike) dokonca mierne zväčšil. Priemerný vek prisťahovaných mužov sa v druhej polovici 90. rokov postupne zvyšoval až dosiahol takmer 40 rokov. Rastúci podiel osôb v reprodukčnom veku, ako aj pokles seniorov a mužov v staršom produktívnom veku prispel v ďalšom vývoji k jeho poklesu, a to až na hranicu 35 rokov. U žien bol tento vývojový trend obdobný, keď na konci 90. rokov už priemerný vek prisťahovanej osoby dosahoval približne 38,6 roka. Nasledovalo však postupné mladnutie imigrantiek, ktoré sa dostali až k hranici 31 rokov (obdobie 2009 – 2011). Zahnutím značného počtu detí narodených v zahraničí sa priemerný vek prisťahovaných dostáva u žien na úroveň 19 – 22 rokov a u mužov na 25,0 – 27,6 roka.

Na celkovo mladšiu vekovú štruktúru prisťahovaných žien ako mužov tiež odkazujú aj najpočetnejšie vekové skupiny zobrazené v grafoch č. 4 – 6. Ak sa zameriame na obdobie rokov 2007 – 2011, u mužov išlo predovšetkým o osoby v širšom vekovom intervale 23 – 39 rokov (v každom veku viac ako 2,5 % podiel, spolu približne 48 % všetkých prisťahovaných mužov). Naopak, u žien mali hlavné postavenie osoby vo veku 19 – 32 rokov (v každom veku viac ako 2,5 % podiel, spolu približne 44 % zo všetkých prisťahovaných žien). Posledné sledované obdobie (2012 – 2016) bolo ovplyvnené zmenou metodiky vykazovania narodených detí v zahraničí, a preto váha detí do jedného roka života u mužov predstavovala viac ako 18 % a u žien dokonca viac ako 24 %. Spoločne deti do 5 rokov tvorili takmer 30 % v mužskej a takmer 40 % v ženskej časti imigrantov na Slovensko.

Medzi registrovanými vystťahovanými osobami zo Slovenska dlhodobo prevažujú ženy. Potvrdzujú to aj grafy č. 8 – 11 zobrazujúce vekové pyramídy emigrantov vo zvolených obdobiach. Zaujímavosťou je tiež, že kým na Slovensko sa zo zahraničia prisťahovávajú mladšie ženy ako muži, v prípade vystťahovaných je situácia v súčasnosti už opačná. Priemerný vek emigrantov sa u mužov mierne znížil z 35 na približne 31 rokov, a to predovšetkým zvýšením počtu a podielu detskej zložky (z 12 % na 25 %, pozri graf č. 11). Podobná situácia je čiastočne aj u žien (z 9 % na 14 %), no v ich prípade sa predovšetkým významne znížilo zastúpenie osôb vo veku do 30 rokov a naopak, vzrástol počet a podiel vystťahovaných vo veku 35 – 45 rokov (zo 14 % na 28 %). Výsledkom je tak celkové starnutie vekového profilu emigrujúcich žien do zahraničia, čo potvrdil aj nárast priemerného veku emigrantiek na takmer 35 rokov.

Rovnako tento trend môžeme identifikovať aj pri porovnaní vekových pyramíd zobrazujúcich prvé a posledné sledované obdobie. Kým v druhej polovici 90. rokov najčastejšie zo Slovenska emigrovali ženy vo veku 21 – 30 rokov (spoločne tvorili takmer 47 % z celkového počtu vystáňovaných), v poslednom období rokov 2012 – 2016 to boli predovšetkým osoby vo veku 28 – 38 rokov (46 %). Aj u mužov môžeme postupne identifikovať zvyšovanie zastúpenia osôb v druhej polovici reprodukčného veku. V druhej polovici 90. rokov sa najčastejšie zo Slovenska vystáňovali muži vo veku 24 – 33 rokov (31 %), no v posledných piatich rokoch ide najmä o osoby vo veku 30 – 39 rokov (31 %). Aj napriek tomu však priemerný vek emigrujúceho muža mierne klesol, keďže zvyšovanie váhy detskej zložky bolo dynamickejšie.

Graf č. 4 – 7: Vekové pyramídy prístáňovaných mužov a žien na Slovensko v období rokov 1996 – 2000, 2001 – 2005, 2007 – 2011 a 2012 – 2016

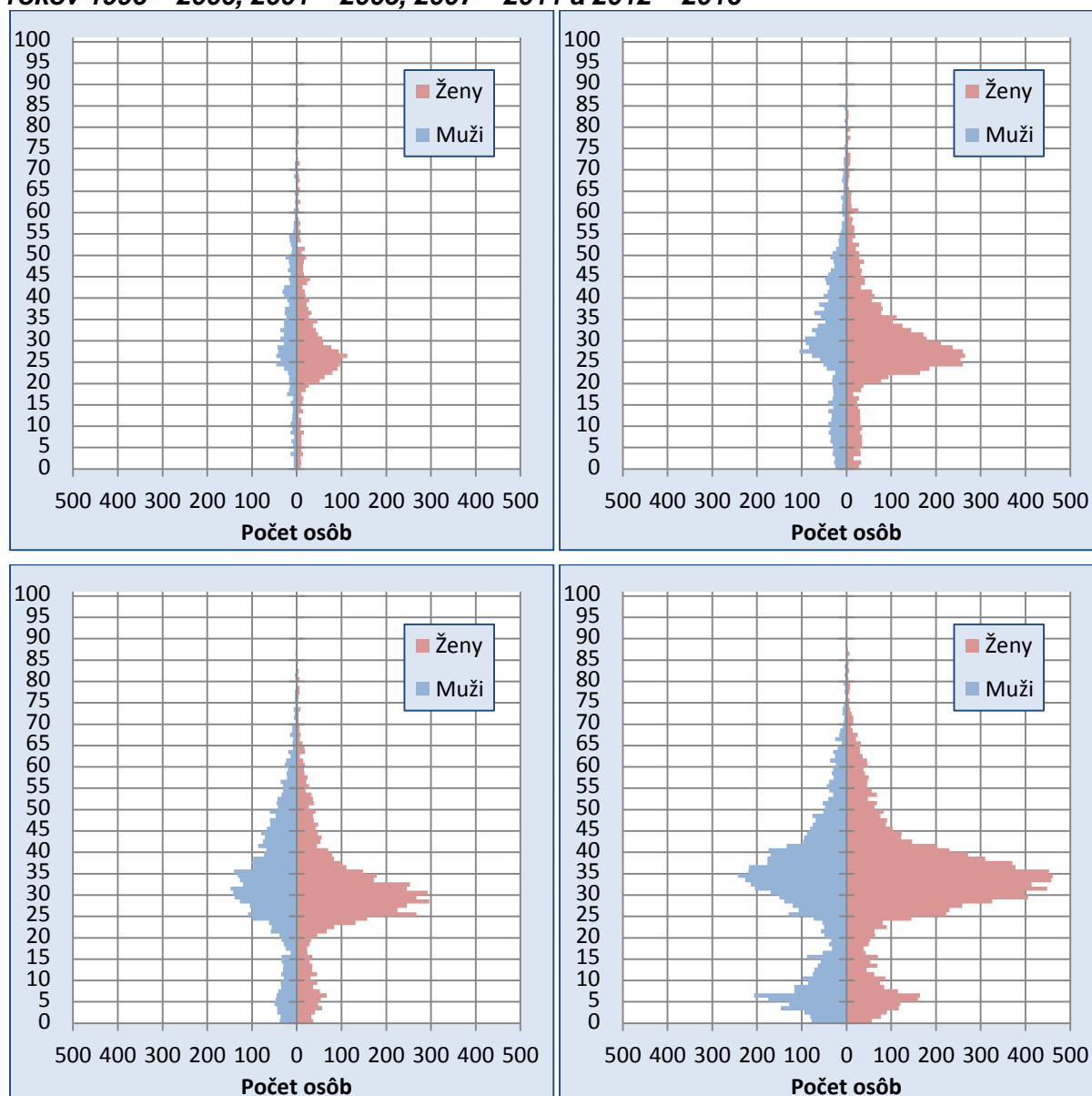

Zdroj údajov: ŠÚ SR, vlastné spracovanie

3.2 RODINNÝ STAV

Štruktúra prisťahovaných a vystahovaných osôb starších ako 15 rokov zo Slovenska sa v posledných dvoch desaťročiach pomerne výrazne zmenila. Týka sa to najmä zastúpenia slobodných a ženatých, resp. vydatých, ktorých váha sa postupne v podstate vyrovnala. Ešte na začiatku 21. storočia však medzi zahraničnými migrantmi mali pomerne výraznú prevahu osoby žijúce v manželskom zväzku. Tvorili 63 – 70 % z celkového objemu imigrantov a približne 63 – 65 % z emigrantov. S prijatím Slovenska do EÚ sa začala aj postupná premena zahraničných migrantov z pohľadu rodinného stavu. Predovšetkým došlo k zvyšovaniu slobodných osôb na úkor migrantov žijúcich v manželstve.

Graf č. 8 – 11: Vekové pyramídy vystahovaných mužov a žien zo Slovenska v období rokov 1996 – 2000, 2001 – 2005, 2007 – 2011 a 2012 – 2016

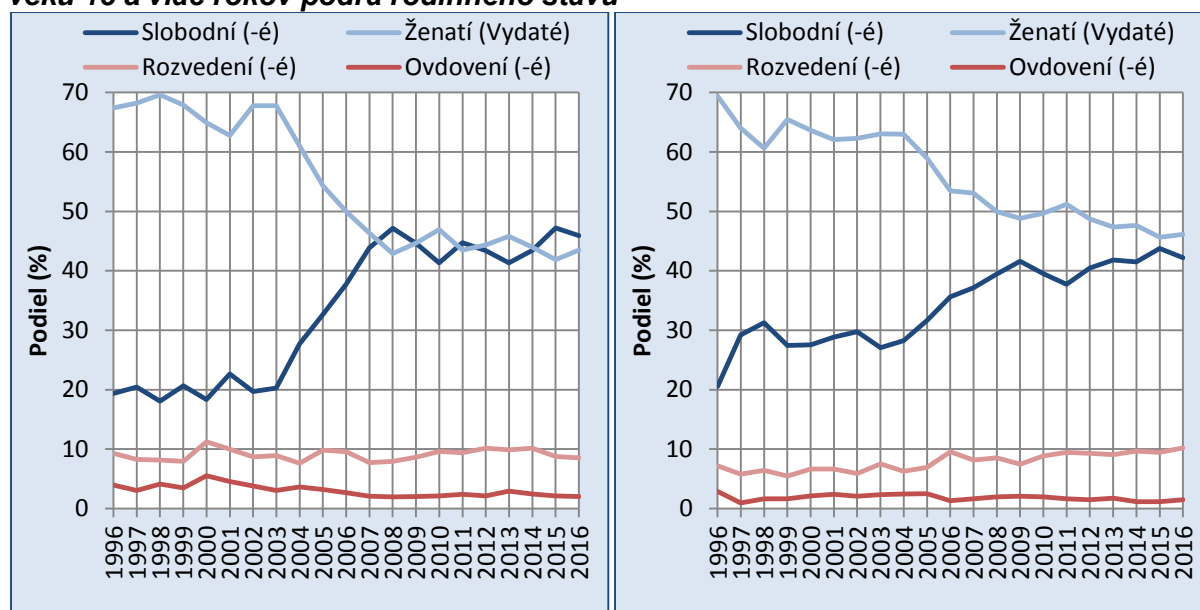

Zdroj údajov: ŠÚ SR, vlastné spracovanie

V prípade prisťahovaných už platí, že zastúpenie týchto dvoch rodinných stavov je približne rovnaké (42 – 45 %, pozri graf č. 12). V skupine emigrantov ešte stále majú

miernu prevahu ženatých a vydatých (45 – 47 %), no slobodní už predstavujú tiež niečo viac ako 40 % z celkového objemu vystaňovaných zo Slovenska (pozri graf č. 13). Podiel rozvedených emigrantov sa mierne zvýšil a rovnako ako u prisťahovaných zo zahraničia v posledných rokoch tvoria približne jednu desatinu. Ovdovené osoby aj vzhľadom na veľmi nízky počet a podiel mužov a žien sťahujúcich sa cez hranice Slovenska v poreprodukčnom a najmä poproduktívnom veku sú len marginálnou skupinou spomedzi zahraničných migrantov (2 – 3 % imigranti, 1 – 2 % emigranti).

Graf č. 12 a 13: Štruktúra zahraničných imigrantov (vľavo) a emigrantov (vpravo) vo veku 16 a viac rokov podľa rodinného stavu

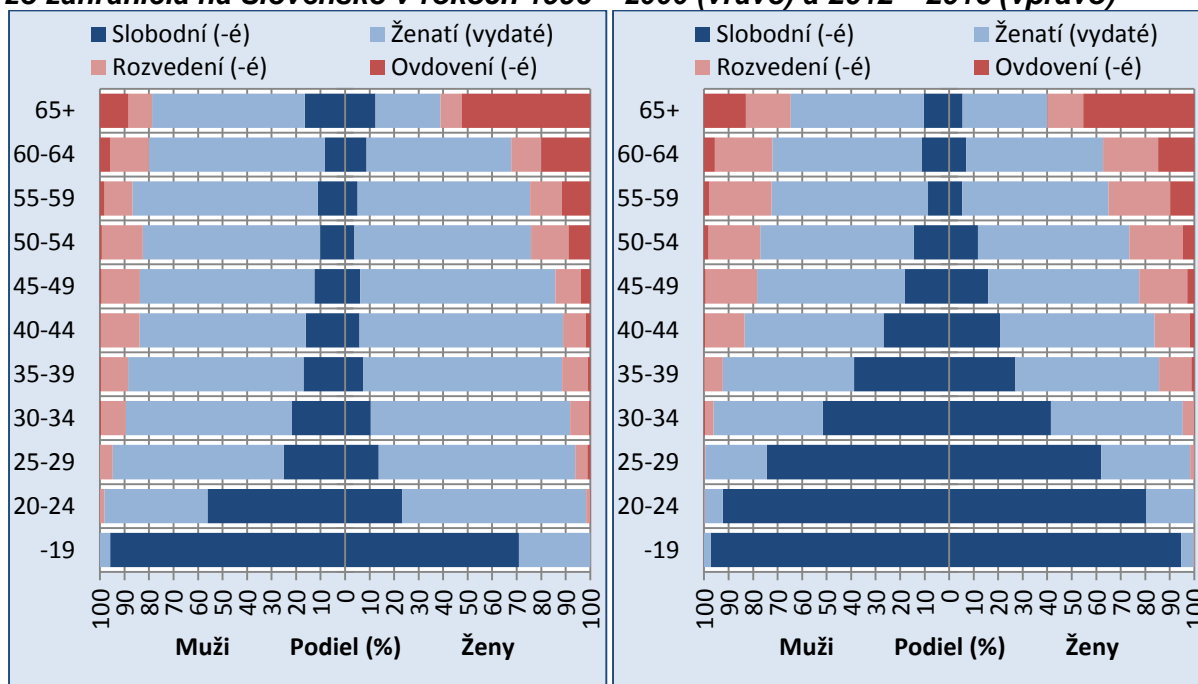

Zdroj údajov: ŠÚ SR, vlastné spracovanie

Zvyšovanie váhy slobodných osôb medzi prisťahovanými bolo predovšetkým vďaka zmene rodinného stavu imigrantov v mladšom veku (do 35 rokov), a to u oboch pohlaví. V podstate sa dá povedať, že kým v druhej polovici 90. rokov mali slobodní imigranti prevahu len vo veku do 25 rokov a u žien dokonca len vo veku do 20 rokov (pozri graf č. 14), v poslednom sledovanom období dominujú (majú viac ako 50 % zastúpenie) u mužov až do veku 35 rokov a u žien do veku 30 rokov. Prevaha prisťahovaných osôb žijúcich v manželstve tak vzniká až na konci reprodukčného obdobia.

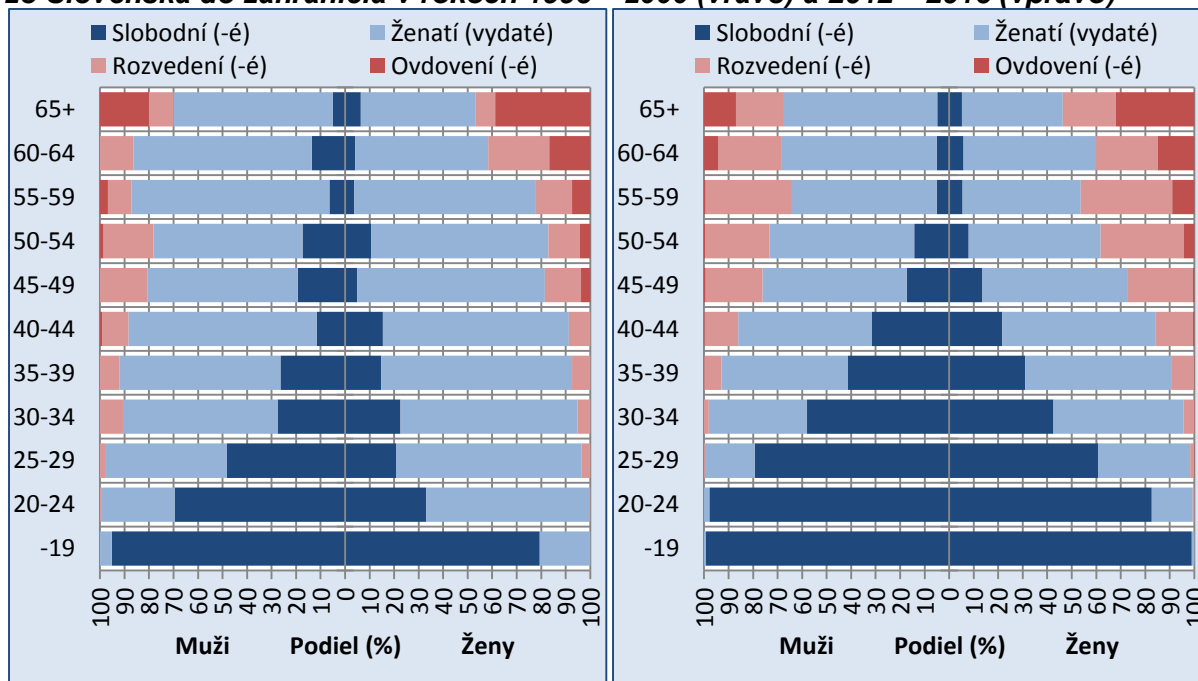
Určitými zmenami prešlo aj zastúpenie rozvedených imigrantov podľa veku. U oboch pohlaví identifikujeme určitý pokles podielu rozvedených prisťahovalcov v prvej polovici reprodukčného obdobia a naopak, nárast na jeho konci a v poreprodukčných vekových skupinách. Napríklad vo veku 45 – 64 rokov každá piata až štvrtá osoba (platí pre obe pohlavia rovnako) prisťahovaná na Slovensko zo zahraničia bola rozvedená. Ovdovení majú vyššie zastúpenie medzi imigrantmi len v najstarších vekových skupinách, pričom platí všeobecný jav, že častejšie sú ovdovenými ženy ako muži. Obdobné zmeny v štruktúre mužov a žien podľa veku a rodinného stavu môžeme vidieť aj u emigrantov. Aj v ich prípade teda dochádza k zvyšovaniu váhy slobodných, a to najmä v prvej polovici reprodukčného veku na úkor osôb žijúcich v manželstve, ako aj k zvyšovaniu váhy rozvedených. Detailne tieto posuny medzi obdobiami rokov 1996 – 2000 a 2012 – 2016 zobrazujú grafy č. 16 a 17.

Graf č. 14 a 15: Štruktúra prisťahovaných mužov a žien podľa veku a rodinného stavu zo zahraničia na Slovensko v rokoch 1996 – 2000 (vľavo) a 2012 – 2016 (vpravo)

Zdroj údajov: ŠÚ SR, vlastné spracovanie

Graf č. 16 a 17: Štruktúra vystáhnovaných mužov a žien podľa veku a rodinného stavu zo Slovenska do zahraničia v rokoch 1996 – 2000 (vľavo) a 2012 – 2016 (vpravo)

Zdroj údajov: ŠÚ SR, vlastné spracovanie

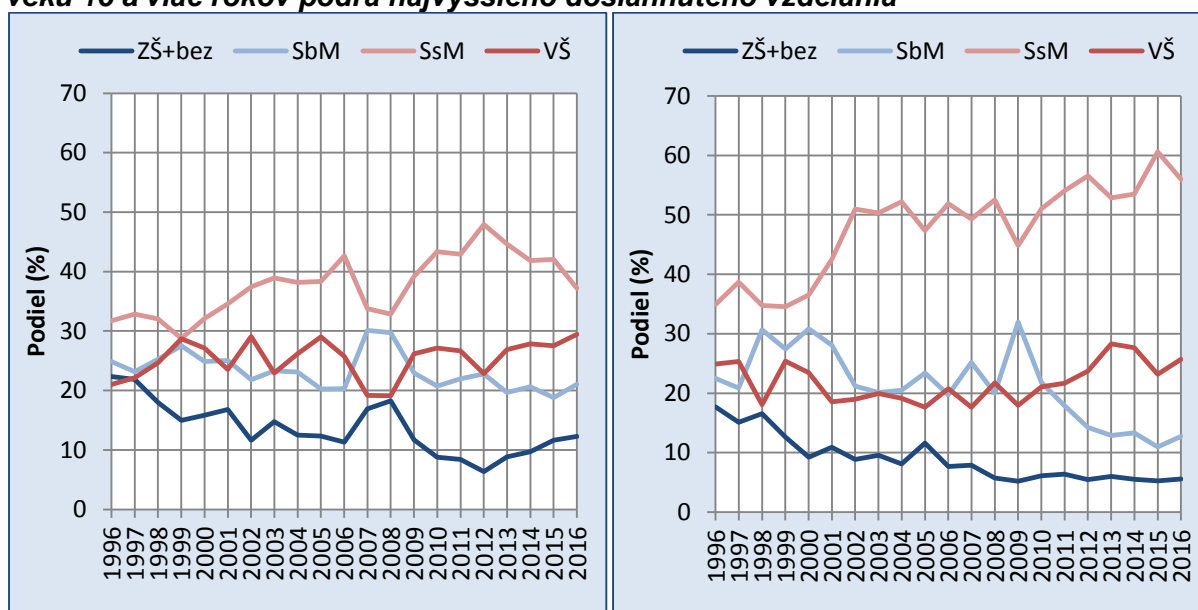
3.3 NAJVYŠŠIE DOSIAHNUTÉ VZDELANIE

Štruktúra prisťahovaných osôb vo veku 16 a viac rokov zo zahraničia na Slovensko podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania vykazovala v druhej polovici 90. rokov pomerne značnú heterogenitu. Aj keď miernu prevahu mali osoby s úplným stredoškolským vzdelaním (pozri graf č. 18), rozdiely medzi jednotlivými vzdelanostnými stupňami boli zanedbateľné. Postupne však môžeme vidieť

jednoznačný trend poklesu nižších a najmä najnižších stupňov vzdelania. Výnimkou bolo len obdobie rokov 2007 a 2008 s vysokým počtom prisťahovaných osôb po vstupe Rumunska a Bulharska do EÚ. V poslednom období sa na Slovensko zo zahraničia sťahujú predovšetkým osoby s vyšším vzdelaním. Podiel mužov a žien s úplným stredoškolským vzdelaním predstavuje približne 40 % a váha absolventov terciárneho stupňa vzdelania sa dostáva k hranici 30 %. Len približne každý desiaty imigrant má nanajvýš základné vzdelanie (v 90. rokoch tvorili takmer jednu štvrtinu) a približne každý piaty dosiahol stredoškolské vzdelanie bez maturity.

Rovnako u emigrujúcich osôb zo Slovenska do zahraničia sledujeme postupný príklon k vyšším stupňom vzdelania. V druhej polovici 90. rokov síce rovnako ako v súčasnosti mali prevahu osoby s úplným stredoškolským vzdelaním (35 %), no emigranti so základným alebo so stredoškolským vzdelaním bez maturity stále tvorili ešte približne 40 % (graf č. 19). V ďalších rokoch došlo predovšetkým k nárastu podielu emigrantov so stredoškolským vzdelaním s maturitou, ktorí v súčasnosti už predstavujú takmer 60 % z celkového počtu vystahovaných do zahraničia. Mierne sa zvýšil aj podiel absolventov vysokých škôl, ktorí tvoria približne štvrtinu. Znamená to, že na emigrácii do zahraničia sa v posledných rokoch osoby s nanajvýš neúplným stredoškolským vzdelaním podieľajú len 15 – 18 %.

Graf č. 18 a 19: Štruktúra zahraničných imigrantov (vľavo) a emigrantov (vpravo) vo veku 16 a viac rokov podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania

Zdroj údajov: ŠÚ SR, vlastné spracovanie

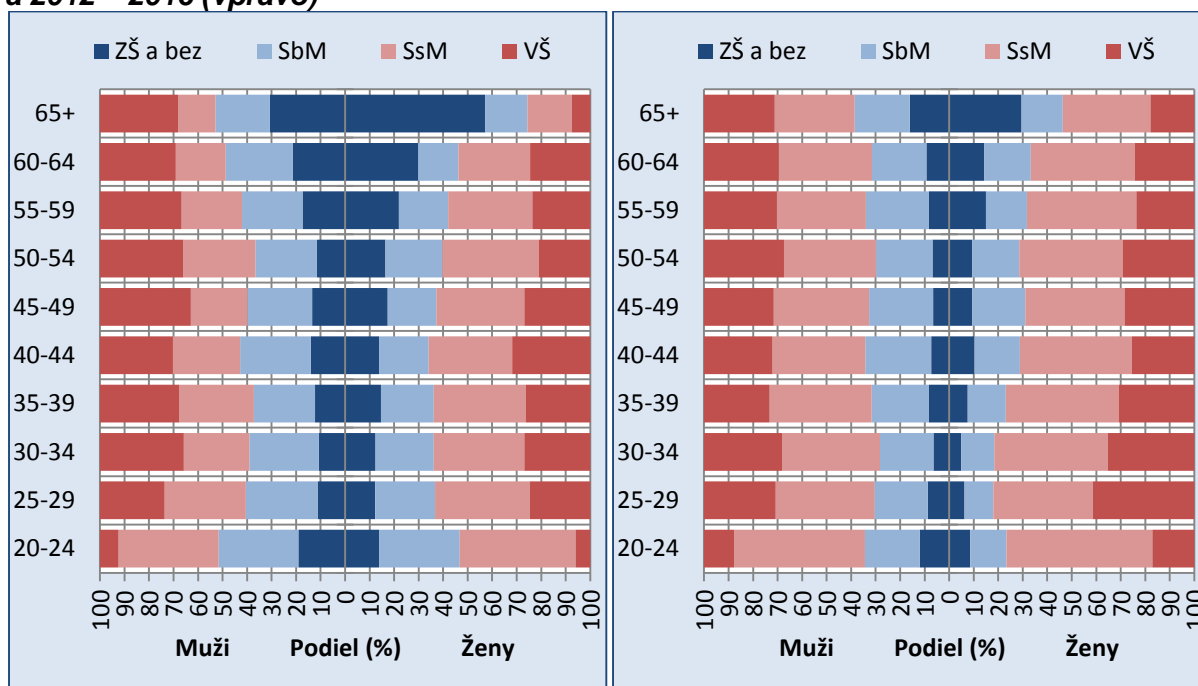
Posuny vo vzdelanostných skupinách osôb prisťahovaných zo zahraničia a vystahovaných do zahraničia podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania podrobne môžeme analyzovať pri porovnaní nasledujúcich dvojíc grafov č. 20 – 21 (imigranti) a 22 – 23 (emigranti), ktoré vzdelanostnú štruktúru migrantov navyše kombinujú s vekom a pohlavím.

Získané výsledky poukazujú na niekoľko dôležitých záverov. Predovšetkým sa u oboch pohlaví potvrdzuje postupný presun k vzdelanejším osobám, ktoré sa sťahujú zo zahraničia na Slovensko. Platí to najmä pre najmladších imigrantov, ale postupne sa znižuje podiel osôb so základným a neúplným stredoškolským vzdelaním aj

v staršom produktívnom a poproduktívnom veku. Súčasne tiež platí, že medzi mladšími imigrantmi sú vzdelanejšie ženy ako muži, no približne od konca reprodukčného veku je situácia opačná. Ak sa pozrieme detailnejšie na zastúpenie imigrantov s vyšším vzdelaním podľa veku a pohlavia a ich zmeny medzi obdobiami 1996 – 2000 a 2012 – 2016 (grafy č. 20 a 21), zistíme, že vo veku 25 – 29 rokov už ženy s vysokoškolským vzdelaním tvoria viac ako 40 % z celkového počtu prisťahovaných a vo veku 30 – 39 rokov je to viac ako tretina. U mužov sa zastúpenie absolventov terciárneho stupňa vzdelania zvýšilo na približne 30 % vo veku 25 – 34 rokov a približne štvrtinu tvoria vo veku 35 – 39 rokov. Zaujímavosťou však tiež je, že okolo hranice 30 % sa nachádzajú aj starší imigranti, kým u žien vo veku nad 40 rokov podiel absolventiek s vysokou školou klesá k úrovni jednej štvrtiny.

U oboch pohlaví tiež platí, že sa vo všetkých vekových skupinách zvýšilo zastúpenie prisťahovaných s úplným stredoškolským vzdelaním. O niečo dynamickejšie k tomu dochádzalo u mužov. Aj napriek tomu však naďalej platí, že na Slovensko s maturitou častejšie prichádzajú ženy ako muži. Ich podiel v poslednom sledovanom 5-ročnom období v každej vekovej skupine výrazne prekračoval hranicu 40 % (s výnimkou najstaršej). U mužov tak vysoké zastúpenie nachádzame len približne do veku 40 rokov a následne ich podiel postupne klesá k hranici jednej tretiny (graf č. 21).

Graf č. 20 a 21: Štruktúra prisťahovaných mužov a žien podľa veku a najvyššieho dosiahnutého vzdelania zo zahraničia na Slovensko v rokoch 1996 – 2000 (vľavo) a 2012 – 2016 (vpravo)

Zdroj údajov: ŠÚ SR, vlastné spracovanie

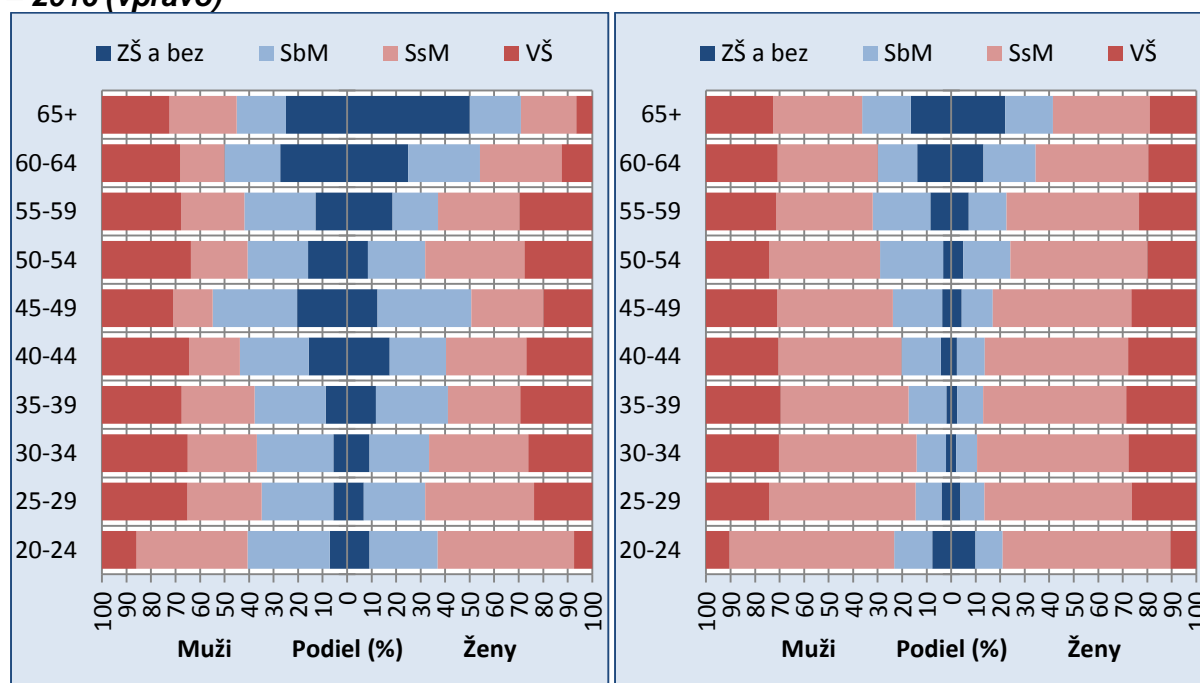
Predovšetkým v reprodukčnom veku je vyšší podiel imigrantov so stredoškolským vzdelaním bez maturity doménou najmä u mužov. Platí to naďalej aj napriek postupnému poklesu ich zastúpenia. Ten však bol oveľa dynamickejší práve u žien, a preto v poslednom sledovanom období vo veku do 40 rokov medzi prisťahovanými predstavovali ženy s neúplným stredoškolským vzdelaním len približne 10 – 15 %. U mužov je to však naďalej stále viac ako jedna pätina (okolo 22 %). Aj v starších vekových skupinách však je tento stupeň vzdelania častejšie prítomný v mužskej časti

prist'ahovaných na Slovensko zo zahraničia (pozri graf č. 21 a 22), keďže tvorí približne jednu štvrtinu, kým u žien je to približne 17 – 20 %.

Ak porovnáme vekovú štruktúru prist'ahovaných osôb v poslednom sledovanom období s výsledkami SODB 2011, môžeme vidieť, že na Slovensko sa vo všeobecnosti sťahujú vzdelanejší muži i ženy. Platí to v podstate vo všetkých vekových skupinách, no najväčšie rozdiely sú predovšetkým vo veku nad 30 rokov. Súčasne tiež platí, že vzdelanostné diferencie medzi populáciou Slovenska a imigrantmi sú výrazne väčšie v mužskej zložke, ako je to u žien.

Rovnako pri podrobnej analýze štruktúry emigrujúcich osôb zo Slovenska registrujeme postupný príklon k vyšším stupňom vzdelania. Výnimkou sú však muži s vysokoškolským vzdelaním, ktorých podiel medzi vyst'ahovanými oproti druhej polovici 90. rokov mierne klesol, a to vo všetkých vekových skupinách. U absolventiek vysokých škôl v mladšom veku došlo k miernemu nárastu a u starších osôb vo veku nad 50 rokov identifikujeme tiež určitý pokles. Na druhej strane pomerne výrazne vzrástlo zastúpenie osôb s úplným stredoškolským vzdelaním, a to predovšetkým na úkor osôb so základným a neúplným stredoškolským vzdelaním. Aj u emigrantov pritom platí, že častejšie stredoškolské vzdelanie s maturitou dosahovali odchádzajúce ženy a naopak, stredoškolské vzdelanie bez maturity bolo skôr doménou emigrujúcich mužov. Najnižšie zastúpenie medzi vyst'ahovanými už v poslednom období dosahovali osoby so základným vzdelaním alebo bez vzdelania, pričom ich váha bola u oboch pohlaví a vo všetkých vekových skupinách približne vyrovnaná.

Graf č. 22 a 23: Štruktúra vyst'ahovaných mužov a žien podľa veku a najvyššieho dosiahnutého vzdelania zo Slovenska do zahraničia v rokoch 1996 – 2000 (vľavo) a 2012 – 2016 (vpravo)

Zdroj údajov: ŠÚ SR, vlastné spracovanie

Porovnanie vzdelanostnej štruktúry emigrantov so štruktúrou populácie Slovenska poukazuje na niekoľko zaujímavých skutočností. Predovšetkým je to nižší podiel osôb sťahujúcich sa do zahraničia s terciárnym stupňom vzdelania. Kým u mužov to platí

v podstate vo všetkých vekových skupinách, u žien je tento jav zrejmy len do 35. roku života. V starších vekoch, ak sa žena sťahuje do zahraničia, častejšie (v porovnaní s celoslovenským priemerom) ide o osoby s najvyšším vzdelaním. Hlavnou skupinou, ktorá je vystavená riziku odchodu zo Slovenska sú predovšetkým muži a ženy s úplným stredoškolským vzdelaním, ktorých podiel v skupine emigrantov je výrazne vyšší, ako je tomu v populácii Slovenska. Opačná situácia je u osôb s nízkym a veľmi nízkym vzdelaním, keďže ich zastúpenie na Slovensku je výrazne vyššie, ako je tomu v skupine emigrujúcich osôb do zahraničia.

ZÁVER

Od začiatku 90. rokov Slovensko z pohľadu zahraničnej migrácie prešlo niekoľkými vývojovými obdobiami. Nárast objemov sťahujúcich sa cez hranice v prvých rokoch priniesol pád bývalého režimu a rozdelenie Československa. Nasledujúce roky sa niesli v znamení poklesu počtu prisťahovaných, ako aj vystahovaných a zahraničná migrácia sa stala málo dynamickým prvkom populačného vývoja. Na druhej strane sa však Slovensko stalo až do súčasnosti ziskovým z registrovanej zahraničnej migrácie. Prijatie do EÚ, schengenského priestoru a ďalšie rozširovanie EÚ priniesli ďalší nárast migračných objemov. Tento vývoj však následne prerušilo nepriaznivé obdobie hospodárskej krízy a výsledkom bol ďalší pokles zahraničnej migrácie. V poslednom období opäť identifikujeme nárast počtu prisťahovaných, ako aj vystahovaných osôb cez hranice Slovenska. Dôležitú úlohu pri tom zohráva (v prípade imigrantov) aj metodická zmena vykazovania detí narodených v zahraničí matkám s trvalým pobytom na Slovensku.

Uvedené zmeny sa podpísali do určitej miery aj na niektorých charakteristikách osôb sťahujúcich sa na Slovensko a zo Slovenska. Aj keď medzi prisťahovanými dlhodobo prevažujú muži, obdobie zvýšenej imigrácie v rokoch 2007 a 2008 napríklad prinieslo ešte ďalšie zvýraznenie tejto disproporcie. Rovnako aj analýza registrovanej emigrácie síce poukázala na stabilnú prevahu žien, no v spomínanom období došlo k jej zmierneniu.

Analýza štruktúry zahraničných migrantov podľa veku potvrdila viaceré základné črty vekového profilu sťahujúcich sa osôb. Medzi prisťahovanými i vystahovanými prevládajú osoby v reprodukčnom veku. V období najväčších migračných tokov dokonca došlo u prisťahovaných k ich zvýrazneniu. Na druhej strane výnimkou je posledné obdobie piatich rokov v prípade imigrantov, kde došlo k výraznej transformácii v dôsledku zmeny metodiky vykazovania detí narodených v zahraničí matkám s trvalým pobytom na Slovensku. Určité posilňovanie váhy detskej zložky však identifikujeme aj u prisťahovaných. Podiel osôb v poreprodukčnom a poproduktívnom veku sťahujúcich sa cez hranice Slovenska je stabilne veľmi nízky.

V posledných dvoch desaťročiach došlo tiež k výraznej premene štruktúry zahraničných migrantov podľa rodinného stavu. Ide predovšetkým o zvyšovanie podielu slobodných osôb vo veku 16 a viac rokov na úkor migrantov žijúcich v manželstve.

Z pohľadu zloženia migrantov podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania analýza z druhej polovice 90. rokov ukázala značnú heterogenitu sťahujúcich sa osôb. V nasledujúcom období však jednoznačne nastáva posun smerom k vyšším formám vzdelania, pričom hlavnou skupinou sa ukazujú byť osoby s úplným stredoškolským vzdelaním. Naopak osoby s nízkym a veľmi nízkym vzdelaním predovšetkým

u vystaňovaných prestávajú byť dôležitými skupinami sťahujúcich sa cez hranice Slovenska.

Príspevok je čiastkovým výsledkom projektu VEGA č. 2/0057/17 Najvyššie dosiahnuté vzdelanie a jeho vplyv na transformujúce sa rodinné a reprodukčné správanie žien na Slovensku.

LITERATÚRA

- [1] DIVINSKÝ, B. Zahraničná migrácia v Slovenskej republike – stav, trendy, spoločenské súvislosti. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, 2005, ISBN 80-89149-04-9.
- [2] DIVINSKÝ, B. Zahraničná migrácia v Slovenskej republike: Vývojové trendy od roku 2000. Bratislava : Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n.o. 2007. [cit. 2017-06-10]. 68 s. URL: <<http://www.iz.sk/download-files/sk/iom/sfpaboris-divinsky-Zahranicna-migracia-v-Slovenskej-republike.pdf>>.
- [3] FASSMANN, H. – MUNZ, R. Patterns and Trends of International Migration in Western Europe. In: Population and Development Review, 1992, č. 18, s. 457–480.
- [4] JURČOVÁ, D. Migrácia. In: Populačný vývoj v Slovenskej republike 2011. Bratislava: INFOSTAT, 2012, s. 65 – 78.
- [5] JURČOVÁ, D. Migrácia. In: Populačný vývoj v Slovenskej republike 2014. Bratislava: INFOSTAT, 2015, s. 57 – 67. ISBN 978-80-89398-27-0.
- [6] KÁČEROVÁ, M. – HORVÁTHOVÁ, R. Zahraničná migrácia Slovenska – demografické a priestorové aspekty. In: Slovenská štatistika a demografia, 2014, č. 2, s. 33 - 51.
- [7] PAVLÍK, Z. – RYCHTAŘÍKOVÁ, J. – ŠUBRTOVÁ, A. Základy demografie. Praha: Academia, 1986.
- [8] ROGERS, A. – JONES, B. – PARTIDA, V. – MUHIDIN, S. Inferring Migration Flows From the Migration Propensities of Infants: Mexico and Indonesia. In: The Annals of Regional Science, 2007, č. 41, s. 443 – 465.
- [9] ROGERS, A. – LITTLE, J. – RAYMER, J. The Indirect Estimation of Migration: Methods for Dealing with Irregular, Inadequate, and Missing Data. Springer: Dordrecht, 2010.
- [10] SALT, J. – CLARKE, J. Europe's migrant groups. In: The demographic characteristics of immigrant populations. European Population Committee, Council of Europe Publishing, Population studies. č. 38., 2002, s. 17 – 56, ISBN 92-871-4974-7.
- [11] SANDER, N. – ABEL, G.J. – RIOSMENA, F. The Future of International Migration. In: Lutz, W. - Butz, W.P., KC, S. (eds.) World Population and Human Capital in the Twenty-First Century. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 333 – 396, ISBN 978-0-19-870316-7.
- [12] SOBOTKA, T. The rising importance of migrants for childbearing in Europe. In: Frejka, T. – Sobotka, T. – Hoem, J.M. – Toulemon, L. (eds.) Childbearing Trends and Policies in Europe. Demographic Research, č. 19, 2008, s. 225 - 248, ISBN 978-3-8370-6186-4.
- [13] ŠPROCHA, B. – MAJO, J. Storočie populačného vývoja Slovenska I. demografické procesy. Bratislava: INFOSTAT, 2016, ISBN 978-80-89398-30-0.
- [14] VAŇO, B. (ed.) Populačný vývoj v Slovenskej republike 2004. Bratislava: INFOSTAT. 2015. ISBN 978-80-89398-27-0.
- [15] ZLOTNIK, H. International Migration 1965 – 1996: An Overview. In: Population and Development Review, 1998, č. 24, s. 429 – 468.

RESUME

International migration in Slovakia has undergone several important developmental changes since the early 1990s. Slovakia has gradually become a migrant profitable country (in terms of the registered migration). Significant factors affecting foreign migration have in recent years been the accession to the EU, joining the Schengen area, further enlargement of the EU in 2007 and the last economic crisis and the subsequent economic revival in the European area. These aspects are relatively often analyzed in different studies, though less often the focus is placed on the nature of the migrants themselves.

The main aim of this paper was a detailed analysis of the structural characteristics of the international migrants in Slovakia and their possible development during the period 1996 - 2016. We focus on age, gender, marital status and the highest level of education.

From a gender perspective, the analysis confirmed the persistence of male prevalence among immigrants, which increased even during the largest migration volumes (2007 and 2008). In contrast, there is a female dominance among emigrants. Age structure of migrants was characterized by the dominance of people of reproductive age. At the same time there is a certain increase in the proportion of children's component, which is extreme for immigrants as a result of changes in the reporting methodology of children born abroad to women with permanent residence in Slovakia after 2011. From the marital status point of view, the trend is increasing the proportion of single persons aged 16 and over at the expense of the share of the married persons. The divorced and the widowed are included only to a minimum extent among migrants crossing the Slovak border. Significant changes also occur in the structure of the highest education. The main feature is the increased proportion of migrants with higher education while the migrants with complete secondary education appear to be the dominant group.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

RNDr. Branislav Šprocha, Ph.D., absolvoval magisterské štúdium na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe v odbore demografia a demogeografia (2006). V roku 2011 ukončil doktorandské štúdium v programe demografia. Od roku 2007 je vedeckovýskumným pracovníkom Výskumného demografického centra Inštitútu informatiky a štatistiky v Bratislave a od roku 2009 vedeckým pracovníkom Prognostického ústavu Slovenskej akadémie vied. V oblasti demografie sa špecializuje na problematiku rodinného a reprodukčného správania, vplyvu populačného vývoja na spoločnosť. Okrem toho sa zaoberá analýzou vybraných populačných štruktúr, reprodukčného správania rómskeho obyvateľstva na Slovensku a problematike populačného prognózovania.

KONTAKT

branislav.sprocha@gmail.com